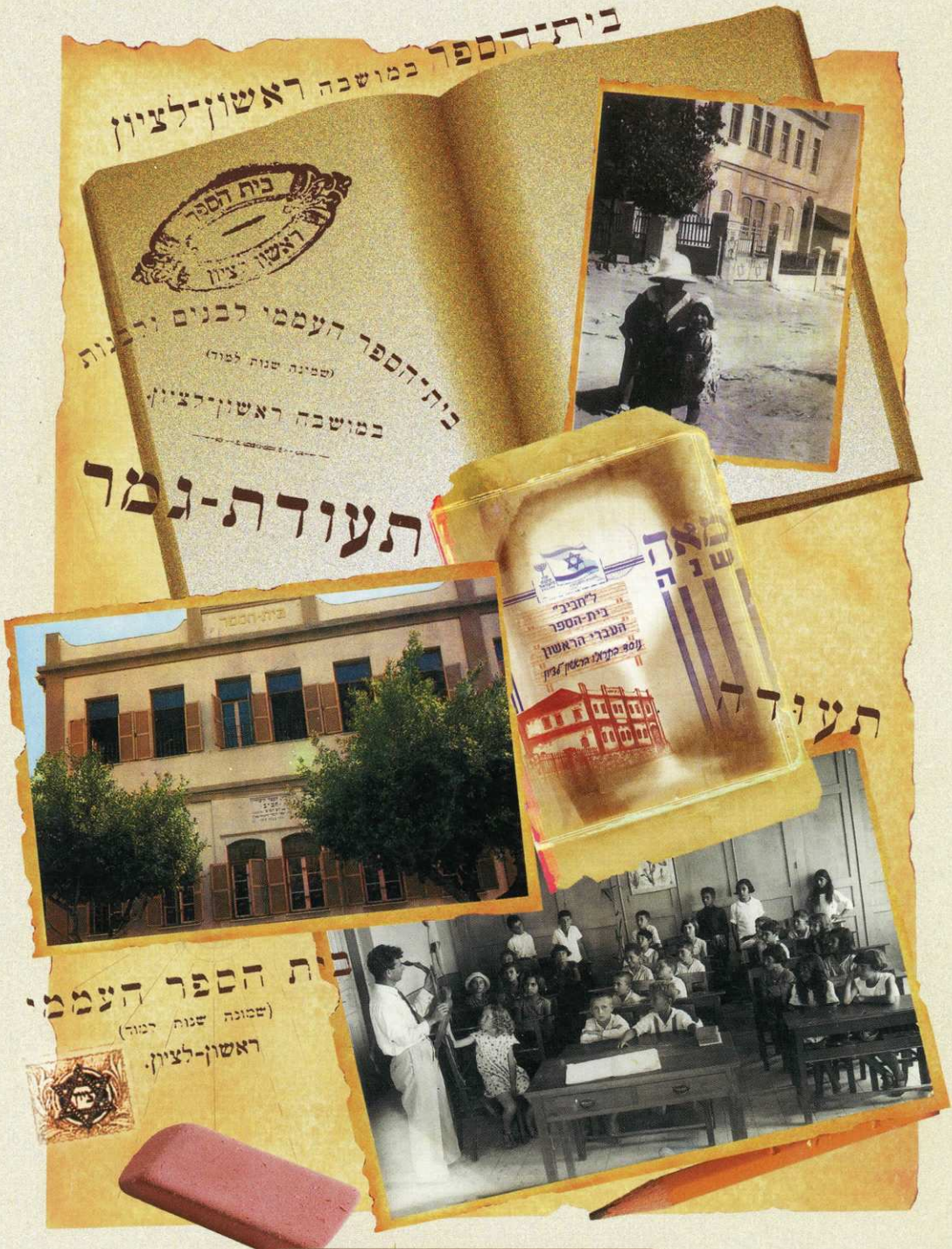
עמותת ידידי מוזיאון ראשון לציון
FRIENDS OF MUSEUM RISHON LEZION

מוזיאון ראשון-לציון
MUSEUM OF RISHON LE-ZION

עיריית ראשון לציון

ניסן התשס"ג, אפריל 2003 | עלון מס' 9

עלון עמותת ידידי מוזיאון ראשון-לציון

המוטו של בית הספר העברי בראשון-לציון
בפי שחובר על ידי דוד יזדילוביץ

"בית הספר הארץ-ישראלי איננו דומה לבתי הספר
אשר הקימו להם יהודי הגולה גם בארץ וגם בחוץ-לארץ.
בית הספר העברי החדש הוא הגשר לתחית העם
ולתחית הרוח: לשון עברית מדוברת בפי הדור החדש"

עריכה: תרצה חביב-גרין
ארכיון וייעוץ היסטורי: מירי ברניצקי
תמונות: עדי רובין
אנגלית: יוספה פוחצ'בסקי
עיצוב גרפי: ענת זורע
אחראית הפקה: דבורה דלי
הפקה: תהילה תקשורת ושיווק בע"מ

עמוד השער: תמונה עליונה: דיצה ומשה סלומון על רקע בית הספר, 1934
תמונה תחתונה: בחדר הטבע. המורה אברהם סלומון

דבר יושב ראש עמותת הידידים

בשנת 2002 חגגה ראשון-לציון 120 שנה להיווסדה. המוזיאון שולב באירועים השונים שהתקיימו בעיר וארכיונו שימש את החוקרים והמתעניינים הרבים שנעזרו במידע הרב המצוי בו.
בשנה זו הוחל בחיזוק יסודות בית היסמן ושיפוצו כחלק מקריית המוזיאון. כמו כן, אנו פועלים להשלמת העטיפה, הריהוט והתכולה של המבואה, שבין היתר יותקן בה קיר הכבוד להנצחת התורמים, יקירי המוזיאון.
העמותה רכשה מהאספן יריב אגוזי את האוסף הייחודי של כלי הפורצלן שהיו בשימוש משפחות המושבה. האוסף יוצג למבקרים בחדר מיוחד המוכשר עתה למטרה זו.
השנה נסיים את התקנת חצר המוזיאון וסביבת בית האיכרים הראשונים שעל שם אבשלום לשם ז"ל.
בעזרת תרומת הקרן ע"ש סר ארתור גילברט מושלמת התקנת מערכת אלבום המשפחות המשוכללת שחוקרים רבים ובני המשפחות הוותיקות נעזרים בה.
המוזיאון מאפשר ומסייע לקיים מפגשי משפחות המעוניינות לספר את סיפור המשפחה לדורות הצעירים. בקיץ תשס"ב, אוגוסט 2002, התקיים בחצר המוזיאון אירוע רב משתתפים של משפחות פינברג, בלקינד, פרימן, חנקין.

ברצוני להודות לתורמים למוזיאון, ל"ידידי המוזיאון" ולמבקרים הרבים בו. ולבני ראשון-לציון אני קורא להצטרף לעמותת ידידי המוזיאון ולהעלות תרומתם להמשך פיתוחו.

יישר כוח ותבואו על הברכה.

בברכה חמה,
שמואל איל, יו"ר העמותה

הנהלת עמותת ידידי המוזיאון

ניצן מאיר, ראש העירייה, נשיא העמותה	אלוף (מיל.) מימון דוד
אלוף (מיל.) איל שמואל, יו"ר העמותה	פורת אורי
תא"ל (מיל.) אבירם מנחם	קרתי זהר
ברנר יצחק	שובלי יוסף
עו"ד גיבשטיין חנניה	שצקי שמואל
כנען ישראל	* * * * * * * * * * *
עו"ד לאונר נעם	פוחצ'בסקי אליסף, יו"ר ועדת ביקורת
לידור גדי, מנכ"ל העירייה	טפר שלמה, רואה חשבון

יקירי מוזיאון ראשון לציון

אביוב משה ומנשה

אביוב פנחס ושלמה

אבירם מנחם (מן) ונעימה

אברמוביץ בתיה

אולפינר דליה ושמואל

איזנברג רוני ואמנון

איל שמואל (מוליק) וחיה

ארד דיצה ועו"ד שלמון יורם

בולקינד יגאל ומאיר

E.R. BLOCK

ברניצקי קוני ודני

ברניצקי שלום

ברקן מירה ומוטי

עו"ד גיבשטיין חנניה ובלה

גינדי משה ויגאל

גינדי יעקב

גיסין דוד, אסתר וקובי

גלבוע ניצה ועידו, סבי וחוני

גרצברג לוי וליאורה

הלל אביבה ודן

הלל רחל ומשה

זהבי נורית

זיגר אסתר וילדיה

זליג ברכה ושמשון

זלינגר ברכה ונחום

טומשין שרי ושמוליק

טפר שלמה עמליה ורוני

יצחקי יונה ויעקב

יצחקי מירה ומנחם

JUDITH KATZLER

כמוס אחים ואחיות

לוין אביב

עו"ד מאירוביץ אורי

מוסאל רות ויעקב

משפחת מימון

מילמן מאירה ושמואל

סולימן, בני ובנות שלמה ומרים

סקסטין לינדה ולאונרד

סרוגו ראובן ובניו

עופר רותי ויולי

עופר אביבה וסמי

פוחצ'בסקי מאיר ויוספה

פרשקובסקי דליה ואריה

קופר פאני ואפרים

קרתי זהר ודוד

רגוניס חיים והאחיות לבית רגוניס

רובינשטיין אירמה - "אחוזת ראשונים"

שליט חנה ואלי

שלינגבוים צפורה ומשה

שלגי דוד, משה ויוסף

שפי דוד

שקולניק נעמן , האחים והאחות

אגודה חקלאית - הוועד החקלאי

בנק אוצר החייל

בנק הפועלים בע"מ

בנק לאומי לישראל

הבנק הבינלאומי הראשון

חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ

"נשר"- מפעלי מלט ישראליים בע"מ

"עד מאה ועשרים" - מרכז מגורים לאוכלוסיה בוגרת בראשון-לציון

קופה חקלאית ראשון-לציון אגודה הדדית לאשראי וחסכון בע"מ

קרן קרול ולאה רייזפלד

זר פרחים וצרור ברכות

מגישה עמותת ידידי המוזיאון בראשון-לציון

ליו"ר עמותת הידידים **סולי"ק איל**, עם הגיעו לגבורות

לידיד המוזיאון אליהו הוניג

ליקירים: שמשון זלינג, ראול סרוגו

לעמיתי ויקירי המוזיאון

לחברי הנהלת העמותה

למתנדבות המוזיאון: שמעונה ווטרמן, נאוה תמרי, יהודית לנדאו

לשושי אורטנר, מזכירת המוזיאון מראשיתו, עם פרישתה לגמלאות

למתנדבות ולמתנדבים שפועלים להצלחת האירוע השנתי

לצוות המוזיאון אשר מסייע לארגון

האירוע השנתי ולהצלחתו - לבולם תודתנו מקרב לב

תודה מיוחדת לכל תורמי התצלומים, המסמכים והפריטים המעניינים
אשר מעשירים את אוספי המוזיאון ואת תצוגותיו

האירוע השנתי של עמותת הידידים
התקיים ביום 21.3.02

האירוע, בהשתתפותו של ראש העירייה ונשיא העמותה מר מאיר ניצן, התקיים בהיכל מאיר ניצן לתרבות ולאמנות. ראש העירייה סיפר לנוכחים על תערוכת מושבות העלייה הראשונה שהציג המוזיאון בהיכל ואשר נחנכה במעמד נשיא המדינה, מר משה קצב, עם פתיחת חגיגות ה-120.

בעת האירוע הוענקו תעודות "יקיר המוזיאון" לבני המשפחות אשר הנציחו את יקיריהם על לוח ההנצחה שבמוזיאון: משפחת שלגי, ילדי צילה וישראל גלובצ'יק, בתיה אברמוביץ ובנותיה, דוד, אסתר וקובי גיסין.

דוד גיסין מקבל תעודת "יקיר"

התכנית האמנותית כללה את הופעת הזמרת רונית אופיר אשר שרה את שירי ארץ ישראל הישנים והטובים. המופע המרכזי היה של להקת התנועתרון "כוכב בין נגה ומאדים" - הרעיון, הבימוי והכוריאוגרפיה של דורית שמרון. המופע עוסק ביחסים שבין גברים ונשים ובמאבקי הכוחות, הגלויים והסמויים, שביניהם. במופע שני פרקים: א) היכרות - נשים במיטבן רוקדות את החיים ומתנסות בכל פעם מחדש בתוך כדי שימוש בתנועה ובמילים; ב) חיפוש אחרי חתן מזדמן מן הקהל, זה שמוכן לחוות את קסם הבמה ואת קסם הכלה לשעה קלה. המופע סיפק חוויה לכל החושים. הקהל צחק עד דמעות. הגברים שעלו על הבמה רקדו והתנועעו ולמרות גילם המתקדם הוכיחו את כושרם.

אפרת דסקל, נכדת בתיה אברמוביץ, מקבלת תעודת "יקיר"

המופע רומם את מצב הרוח הקשה ששרר בארץ באותו יום.

הנני תקווה שגם האירוע השנה יעבור עלינו בשלום ובשמחה וכמובן - בהצלחה, שהרי כל המאמץ וההכנסות קודש הם לקידום קריית המוזיאון.

בברכת כה לחי,
ציפי שניידר

עדו גלבוע (גלובצ'יק) מקבל תעודת "יקיר"

במוזיאון

ראשון-לציון בת מאה ועשרים

בשנת המאה ועשרים לראשון-לציון עמד המוזיאון במרכז הפעילויות והחגיגות ובהכנתן. צוות המוזיאון הכין תכניות הדרכה ולימוד וקיים השתלמויות למורים לקראת שנת המאה ועשרים ובמשך כל השנה. כמו כן, הכין הצוות את כל התיעוד בכתב ובתמונות לצורך הפקת האירועים השונים, כתיבת הטקסטים והתפאורות. לקראת החגיגות, הרחיבה העירייה ועיצבה מחדש את כיכר המייסדים הגובל בצדו הצפוני של המוזיאון. הותקן שלט הסברה חדש, נוספו מקומות ישיבה אל מול כניסת המוזיאון, הועתק לשם פעמון המושבה ואף ניטעו עצי תות בעקבות עצי התות המקוריים שהיו במקום. בכיכר נקבע מקום שבו יוקם השנה הקיוסק בדוגמת הקיוסק מימים עברו.

שימור אתרים

בית המייסד שרגא פייבל היסמן, הנחשב כבניין הראשון שנבנה במושבה, היה במשך שנים במצב רעוע ומסוכן. העירייה משקיעה עתה כ-600,000 ₪ לחיזוקו ולשיקומו. השיקום והשחזור נעשים באחריותה של האדריכלית דליה לפידות ובתיאום עם המועצה לשימור אתרים. צבע הבית יהיה כבראשונה - כחול. במרתפו של הבית תמוקם תערוכה לכבודו של נפתלי הרץ אימבר אשר שהה שם בשנת התרמ"ג, 1883. המוזיאון אחראי על הפעילות הכוללת של שימור אתרים בראשון-לציון. מן הראוי להזכיר בשנה זו החלטות על שימור מגדל המים בשכונת "שיבת ציון" ועל קביעת שלט המספר את סיפורן של העדה התימנית והשכונה.

"דרך של עפר - כינורו של יוסי"

משפחתו של הסופר מרדכי טביב, בן השכונה, יזמה את השקת ההוצאה המחודשת של הספר "דרך של עפר" בהוצאת הקיבוץ המאוחד. המשפחה והמוזיאון קיימו ערב לכבודם של מרדכי טביב וספרו. האירוע התקיים באודיטוריום של בית "יד לבנים" בהשתתפות סופרים, אנשי אקדמיה וקהל רב ממוקירי זכרו ואוהבי כתיבתו.

דרך הים

ביוזמת ראש העירייה מר ניצן, מתקיימים סיורים שכותרתם "דרך הים". מסלול הסיורים מתחיל במוזיאון ועובר דרך השכונות החדשות שבמערב העיר, גן הזיכרון וגנים אחרים. הסיורים המעניינים מחברים ישן וחדש ומתנהלים בהדרכת ראש העירייה וצוות מדריכי המוזיאון.

ועידת פוקשן

לכבוד 120 שנה לוועידת פוקשן, שהתקיימה ברומניה בדצמבר 1881, יזם המוזיאון, בשיתוף עמותת העלייה הראשונה, כנס מיוחד (שהתקיים בבית "יד לבנים"). הכנס התקיים במעמד ראש העירייה, מר מאיר ניצן. התקיימו הרצאות והוצגו מסמכים מימי הוועידה בפוקשן.

תכניות המוזיאון

- הקמת מודל של המושבה בשנותיה הראשונות. המודל יוצב באולם "בראשית".
- הקמת תערוכת "ילדים במושבה" במרתף בית הרפואות והפקת תערוכת "נשים בראשון-לציון".
- התקנת מערכת אודיוגייד שתאפשר הדרכה עצמאית בתצוגות. המערכת תופעל בשפות מספר.

יצחק ברנר

מרכז חינוך והפעלה

שנת המאה ועשרים לראשון-לציון קידמה את פני המבקרים במוזיאון והזמינה אותם להתחקות אחר ההיסטוריה ואחר האנשים שעשו אותה.
הפעילויות החינוכיות עסקו בסוגיות מרכזיות שאתן התמודדו בני העלייה הראשונה ואפשרו הסתכלות מעמיקה על ידי השתתפות פעילה בסדנאות נושאיות, במשחקי סימולציה, בדיונים, בעיון בטקסטים, ביצירה פלסטית, בכתיבה ובדרמה.
השנה נפתחה ב"מסע אל השורשים" - הטקס המציין את יום כ"ח באדר, הוא יום הקמת "ועד חלוצי יסוד המעלה" - בשלושה אירועים אשר העלו על נס את מעשי הראשונים.

נטיעת השקמה

נטיעת השקמה בכניסה לבית הקברות

בראשון-לציון עמדה שקמה עתיקת יומין אשר שימשה ציון דרך להולכים מיפו לירושלים.
בצלה עשו את לילם הראשון אחדים ממייסדי המושבה ובהשראתה החליטו צעירי המושבה, בשנת התרמ"ט, 1889, על הקמת אגודת קרן קימת הראשונית לרכישת אדמות. באותם ימים הפך המקום לבית-מועד לכל חי. לזכר אותה שקמה, נטעו תלמידי כיתה ח' מחטיבת הביניים "מיכה רייסר" שקמה צעירה בכניסה אל בית הקברות.
את נטיעת השקמה ליוו נכבדי העיר ואורחים ששמעו מפי יעקב לרר, מדריך המוזיאון, ויעקב נחמיאס, חקלאי, אודות השקמה ותולדותיה.
הטיפול בעץ נעשה על ידי "נאמני השקמה", תלמידי כיתות ח' מבית הספר "מיכה רייסר" שאימצו את קברות המייסדים.

עלייה לקברות המייסדים

בבית העלמין, על הגבעה הנישאה, בינות לקברות המייסדים, נערך טקס רב משתתפים לזכר שבע עשרה משפחות מייסדי המושבה.
הטקס נערך על ידי חטיבת הביניים "מיכה רייסר" ובו הועלו על נס מעשיהם וחלומם של המייסדים אשר הקדישו את חייהם להקמת ראשון-לציון ואשר סללו את הדרך להשתרשות העם היהודי בארץ ישראל.
בטקס השתתפו תלמידים, נכבדי העיר, ותיקים ואורחים, אשר הגיעו לחלוק כבוד למייסדי המושבה ובוניה.

ליד קברות המייסדים ואנדרטת השקמה

טקס מסע אל השורשים במוזיאון

הקהל, אשר נכח בטקס בקברות המייסדים, המשיך את דרכו אל המוזיאון, סייר בתצוגות וצפה במסכת "חיי החול והחג במושבה" אשר הועלתה על ידי תלמידי כיתות ד' מבית הספר "רוזן".

ילדים משוררים לראשון-לציון לכבוד חגיגות המאה ועשרים

הַמְּגֵרָה הַסְּגוּרָה

רִאשׁוֹן הָיא אָרוֹן עִם הַמוֹן מְגֵרוֹת,
חֲלָקָן פְּתוּחוֹת, חֲלָקָן סְגוּרוֹת.
בַּפְּתוּחוֹת מֻנָּחוֹת – הַמוֹן בְּרָכוֹת:
יָם, שָׁמַיִם, שַׁלְוָה וּמַיִם,
דֶּגֶל כָּחֹל-לָבָן, וְהַהִמְנוֹן
שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל כַּמּוּבָן.
וּבַמְּגֵרוֹת הַסְּגוּרוֹת יֵשׁ הַמוֹן תֻּכְנִיּוֹת
לְמָחָר, לְמָחֳרָתַיִם, לְעוֹד שָׁנָה וּשְׁנָתַיִם...
וְאוּלַי גַּם לַחֲגִיגוֹת הַמֵּאתַיִם...
וְיֵשׁ מְגֵרָה אַחַת שֶׁאוֹתָהּ פּוֹתְחִים
בְּיָמִים עֲצוּבִים, בְּלִי שִׂמְחָה וְאַהֲבָה.
בְּמְגֵרָה זוֹ נִמְצֵאת – הַתִּקְוָה.

עדי הולנדר, כיתה ד'2, בית הספר "נווה דקלים".

אֶגֶרְטָל אֶחָד גָּדוֹל

רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן –
לְאֶגֶרְטָל הַגָּדוֹל שֶׁלָּךְ
כָּל יוֹם נוֹסֵף פֶּרַח אֶחָד
וְכָל פֶּרַח בָּךְ יָחִיד וּמְיֻחָד:
פֶּרַח הַדֶּגֶל, פֶּרַח הַהִמְנוֹן,
פֶּרַח הַמַּחֲרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה
וּפֶרַח יָקֵב הַבָּרוֹן,
פֶּרַח גַּן הָעִיר,
פֶּרַח הָאוֹרְקֶסְטְרָה,
הַתִּזְמֹרֶת הָרִאשׁוֹנָה
וְגַם אֲנִי מוֹסִיף הַיּוֹם
לְאֶגֶרְטָל הָאֶחָד וְהַגָּדוֹל שֶׁלָּךְ
עוֹד פֶּרַח אֶחָד בְּמַתָּנָה:
אֲנִי מוֹסִיף לָעִיר – פֶּרַח שֶׁל שִׁיר.

עמית שלם, ה'1, בית הספר "ישורון"

אחת לשבוע נפגשה במוזיאון, בשעות אחר הצהריים, חבורת משוררים צעירים משישה עשר בתי ספר יסודיים בעיר וכאן התנסו בכתיבת שירים. הסיפור ההיסטורי שמספר המוזיאון, החפצים, התמונות והמסמכים שבתצוגות היוו מקור השראה וגירוי לכתיבה אישית ואפשרו לכל ילד לינוק ממקורותינו ההיסטוריים ולכתוב יצירות פרי עטו על עירנו.
את הסדנה הנחתה המשוררת ריקה ברקוביץ שאף הקנתה כלים ספרותיים לביטוי ואפשרה לתלמידים לבטא עצמם בדרך אישית. הפעילות נעשתה בשיתוף מינהל החינוך, האגף לבתי ספר יסודיים.
בעקבות הצלחת הסדנה, היא נמשכת גם בשנה זו, שנת תשס"ג.

"יצירות נובעות ממים"

מוזיאון ראשון-לציון, מינהל החינוך, האגף לחינוך יסודי וקניון רוטשילד חברו יחדיו במטרה לצאת אל הקהילה ולתת ביטוי, במסגרת חגיגות המאה ועשרים, לאחד מן הנושאים ההיסטוריים של העיר.
השאלה האם ימצאו מים באדמת המושבה אם לאו, ריחפה מעל ראשם של המייסדים במשך שבעה חודשים תמימים. היו אלו שבעה חודשי צמא, ציפייה ועבודות חפירה מפרכות עד אשר נשמעה ממעמקי הבאר הקריאה הגואלת "מצאנו-מים".
מאז ועד היום נותרה בעיית המים חשובה ואקטואלית ולכן נבחר הנושא "מצאנו מים".
בפרויקט לקחו חלק שישה עשר בתי ספר יסודיים ברחבי העיר שהציגו תערוכה אמנותית בחללי קניון רוטשילד.

להכיר את ההיסטוריה הראשונית "דרך עיני המייסדים"

העבודה על התערוכה אפשרה לתלמידים לעבור תהליך של למידה בתוך כדי צבירת ידע היסטורי ומדעי שנלמד מתוך חקירה של מסמכים היסטוריים שהתקבלו מארכיון המוזיאון. העבודות שהוצגו היוו גשר בין המוזיאון ומקורות הידע לבין הקהילה. את התערוכה ליוו שלושה ימי פעילות והופעות אמנותיות של בתי הספר אשר השתתפו בפרויקט.

תאטרון במוזיאון

הקסם המיוחד של סיפורי המושבה התגלה לתלמידים שהגיעו לשערי המוזיאון. המוזיאון כבמה התמלא בדמויות מן העבר שהוליכו את התלמידים אל האתמול, אל שנת 1882.
הם פגשו במר דוד יודילוביץ, המורה שהרביץ בהם תורה וגזר: "עברית. עברית בבית! עברית בחוץ! הן בבקעה, הן בהר, הן בשדה והן בכפר, עברית בכל מקום".

בהמשך, פגשו את הכובסת במרתף בית המרקחת שעסקה בכביסת בגדי אחת המשפחות וסביבה מערך של "פיילות" (גיגיות), דוד נחושת גדול להרתחת המים, פרימוס, קרש כביסה והרבה מים.
באולם 'בראשית' פגשו במשורר נפתלי הרץ אימבר, שהתגורר במושבה זמן מה, והביא אתו את "התקוה" כמתנה למושבה. ומפה נפוץ השיר על פני כל הארץ.
לבסוף, הצטרפו אל הגברת שרה שליט לביקור בביתה. כל התמונות, הקולות והצלילים מעולם שנעלם קמו לעיני התלמידים באמצעות שחקנים שבאו אלינו במטרה להחיות את ההיסטוריה הראשונית.

ראשון-לציון אתמול, היום, מחר

ישנם מקומות בראשון-לציון שהסיור בהם הוא כמו דפדוף בין דפי ההיסטוריה של העיר. אתרים ישנים מגוללים סיפורים על משפחות שהתגוררו כאן, על אורחות חייהם ומעשיהם.
התכנית "בתים מספרים 120" הוליכה את התלמידים על "שביל הראשונים", בין בתי המושבה, בליווי של חוברת מידע והפעלה אשר תיווכה ביניהם לבין האתרים והנחתה אותם לזיהוי השינויים שחלו בהם מאז ועד היום וזאת בתוך כדי הדגשת ערך השימור.
כיתות רבות סיירו במערב העיר והכירו את שלבי ההתפתחות היישובית-אורבנית בראשון-לציון. הסיור החל במרכז המושבה, שם הכירו את גרעין ההתיישבות ואת אופן חלוקת הקרקעות ומשם המשיך אל המערב בתוך כדי הדגשת ההתפתחות הייחודית של השכונות.

נושא "הראשוניות" והחלוציות עבר כחוט השני במפגש התלמידים עם תצוגות המוזיאון ועם הסיפור ההיסטורי שהן מספרות. הובלטה תרומתה של ראשון-לציון לראשית ההתיישבות המתחדשת בארץ ישראל.
מקומם של חיי הילדים במושבה לא נפקד ובמסע ארוך במנהרת הזמן בת מאה ועשרים שנה חוו התלמידים את חיי החול והחג בעולמם של הילדים מאז ועד עתה.

תחושת ההוד שהייתה מנת חלקם של המיסדים מלווה אותנו בעשייה החינוכית היומיומית ותצעיד אותנו אל שנת המאה עשרים ואחת!

טניה ארדן

תערוכות ופרסומים במוזיאון

שנת 2002 הייתה שנה גדושת פעילות. במהלכה העלה המוזיאון, בשיתוף פעולה עם גורמים שונים, תערוכות במגוון נושאים והוציא לאור פרסומים חדשים.

תערוכת "מושבות העלייה הראשונה"

את השנה, שהייתה בסימן מאה ועשרים לראשון-לציון, פתחה התערוכה "מושבות העלייה הראשונה – תמונות ורשמים". התערוכה הנודדת, והקטלוג המלווה אותה, הופקו לכבוד אירועי פתיחת חגיגות המאה ועשרים לראשון-לציון ולראשית העלייה הראשונה. באמצעות התערוכה, ראשון-לציון, בכורת מושבות העלייה הראשונה, חולקת כבוד לאחיותיה המושבות הראשונות. התערוכה מעלה על נס את מפעל ההתיישבות רחב הממדים של העלייה הראשונה וכוללת את כל המושבות והחוות החקלאיות שהוקמו במהלך תקופה זו, סך הכול שלושים וחמש במספר, בכללן גם אלו אשר לא שרדו. בעזרת תצלומים היסטוריים וקטעי רשמים כתובים מאותם ימים (עיתונות, מכתבים וכד'), מעבירה התערוכה מעין פריסת שלום כתובה ומצולמת מן המושבות הראשונות.

בתצלומי הימים ההם נראות המושבות בראשיתן ובהן קבוצות בתים מוקפים שדות מעובדים בלב שממות הארץ. פה ושם מופיעות דמויות של המתיישבים וכלי עבודה בידיהם. באותם ימים, רוב התצלומים היו מבוימים ולמרות זאת הם משקפים נאמנה את רוח התקופה ואת אופיין של המושבות. הרשמים הכתובים, המלווים את התצלומים, מבטאים את ההתפעמות של כותביהם מן החידוש שבמושבות, מעבודת האדמה ומן המתיישבים החדשים. במסגרת עבודת התחקיר השתמשנו בחומר מארכיון המוזיאון ויצרנו קשר (בסיוע עמותת העלייה הראשונה) עם ארכיונים, רשויות מקומיות וצאצאי מתיישבים של יישובי העלייה הראשונה על מנת לקבל תצלומים היסטוריים של המושבות. לעתים לא נמצאו תצלומים בני התקופה בארכיון המקומי, לעתים לא היה ארכיון שכזה ולעתים הופתענו לגלות תצלומים היסטוריים מרתקים במקומות בלתי צפויים.

בתערוכת "מושבות העלייה הראשונה"

התערוכה, המעוצבת כדפים מתוך אלבום תמונות ישן, כוללת שלושים וארבעה לוחות תצוגה ומשתרעת על שטח של כמאה ועשרים מ"ר. כל לוח תצוגה מוקדש למושבה אחת ומכיל תצלום היסטורי וקטעים של רשמים כתובים.

ביום פתיחת חגיגות המאה ועשרים לעיר (כ"ח באדר תשס"ב, 12 מרס 2002), הוצגה התערוכה בהיכל התרבות העירוני ונחנכה במעמד נשיא המדינה מר משה קצב, ראש עיריית ראשון-לציון מר מאיר ניצן, ראשי הרשויות המקומיות וצאצאי המייסדים של מושבות העלייה הראשונה.

בתערוכה נערך טקס שבמהלכו ניצבו נציגי המושבות ליד התצוגות של יישוביהם וקיבלו מאת נשיא המדינה וראש העירייה תעודות הוקרה למושבות העלייה הראשונה ומדליה של ראשון-לציון. נשיא המדינה התרשם מן התערוכה והגדירה כבעלת ערך לאומי. לבקשתו, הוצגה התערוכה בבית הנשיא, ביום העצמאות, במסגרת האירועים שנערכו במשכן. במהלך השנה נדדה התערוכה ברחבי הארץ והוצגה במוזיאון חצרות האיכרים בכפר תבור, במוזיאון המושבה במזכרת בתיה, בבית יד לבנים בעירנו ובבית פרופסור מר בראש פינה. בחודשים מרס-אפריל 2003 תוצג התערוכה שנית בהיכלי ניצן. בספטמבר הבא תגיע לבית יד לבנים בנס-ציונה, במסגרת חגיגות המאה ועשרים שלה, ובחודשים אוקטובר-נובמבר תעבור לבית יד לבנים ברחובות. במהלך השנה הקרובה תוצג התערוכה גם במשכן הכנסת ובמספר מוזיאונים ומוסדות תרבות נוספים.

"ויהי אור, אור גם בלי חשמל" - תערוכה מאוסף משפחת מיש

מר יאיר מיש, בן ראשון-לציון ואספן בן אספן של חפצים וספרים מימים עברו, נמצא בקשר רצוף עם המוזיאון מזה שנים רבות. פריטים רבים מתוך האוסף שלו נמצאים בתצוגות המוזיאון. בחודשים דצמבר 2002 וינואר 2003 הוצגה בבית לשם תערוכה מתוך אוסף משפחת מיש ובה אמצעי תאורה מן הימים שבטרם היות החשמל. המוצגים, מתקופות שונות, נאספו בארץ וברחבי העולם ובהם נרות חרס עתיקים, פמוטים, חנוכיות, מנורות מכרה מאנגליה של המאה ה-19, מנורות לתורן ספינה וכמובן עששיות למיניהן, מנורת לוקס ופנס של דליז'אנס שהיו בשימוש גם אצלנו במושבה. התערוכה, שעניינה אור, נפתחה בחג החנוכה וזכתה להתעניינות רבה מצד קהל המבקרים.

שיפוץ ועדכון תצוגת "בראשית"

תצוגת "בראשית", התצוגה הוותיקה ביותר במוזיאון, ממוקמת בקומה השנייה של מבנה "הקלניקה" והוקמה בשנת 1982 ע"י הגב' רחל גיסין, מייסדת המוזיאון והמנהלת הראשונה שלו. "בראשית", התצוגה ההיסטורית של המוזיאון, על שני חדריה, מציגה את תולדות המושבה בארבעים השנים הראשונות לייסודה. החדר הראשון מדגיש את מעשה ייסוד המושבה ואת האנשים שהגו וביצעו אותו כמו גם את רעיון ה"ראשוניות" של ראשון-לציון: מחרשת הברזל הראשונה בארץ-ישראל, הדגל, ההמנון הלאומי "התקוה", קרן-קימת הראשונה לציון, ועוד.
החדר השני מבטא את רעיונות המייסדים כפי שיצאו אל הפועל בחיי היומיום של המושבה על אנשיה ומוסדותיה.
התצוגה, המבוססת על תצלומים ומסמכים, רובם מארכיון המוזיאון, הנה בעלת חשיבות רבה אך עשרים השנים שחלפו מאז הקמתה וחצי מיליון המבקרים נתנו בה את אותותיהם.
בעתיד, אמורה לצאת לפועל תכנית חיבור בית גורדון-לונדון בגשר אל אולם "בראשית", ובמסגרת זו תוקם תצוגה היסטורית חדשה אשר תשתרע על שטח גדול, תכסה גם נושאים נוספים ותקופות מאוחרות יותר בהיסטוריה של ראשון-לציון ותופק באמצעים חדישים ובטכניקות מודרניות.

עד שתגיע העת המקווה, נעשית בימים אלה עבודה של שיפוץ ועדכון התצוגה. במסגרתה, מוחלפים מוצגים שנתבלו ונערך עדכון בחלק מן התצוגות על מנת להציג תצלומים ומסמכים אשר נוספו לארכיון המוזיאון במהלך השנים ולתת הדגשים מתבקשים ומענה לצורכי ההדרכה. בין היתר, מוחלפת תצוגת ה"ראשוניות". התצוגה החדשה תכלול את שחזור דמות הדגל הראשון על פי התיאור המופיע במכתבו של ישראל בלקינד, האיש אשר יצר את הדגל יחד עם פאני מאירוביץ' בשנת תרמ"ה, 1885. בנוסף, יוצגו תמונות של הדמויות המרכזיות במסכת ה"ראשוניות" אשר לא הוצגו עד כה ומסמכים "חדשים" הנוגעים לנושא כגון מכתבו של ישראל בלקינד לזלמן דוד ליבונטין (חשון תרמ"ד, 1883) ובו מספר בלקינד על מחרשת הברזל הראשונה בארץ-ישראל: **"יצחק לייב טאפארווסקי חרש ברזל שלנו עושה בעצמו מחרשתות קטנות בעבור סוס אחד וזה המצאה גדולה..."** (המסמך הגיע אלינו באדיבות הארכיון הציוני המרכזי). לאולם "בראשית" יתוסף דגם תלת ממדי של אזור כיכר המייסדים בראשית ימי המושבה. בעתיד יותקנו גם מספר עמדות מחשב בהן יוכלו המבקרים לקבל מידע נוסף הנוגע לתצוגה ולמבנים שמסביב למוזיאון.

"מוסקבה מן המאה ה-20 אל המאה העשרים ואחת"

תערוכת צילומים מאוסף המוזיאון ההיסטורי של מוסקבה, אשר הוצגה במספר מקומות ברחבי העולם, הגיעה לעירנו ביוזמה משותפת של מוזיאון ראשון-לציון ושל המוזיאון ההיסטורי של מוסקבה. התערוכה הוצגה בראשון-לציון בגלריות של המרכז לאמנויות בחודשים מרס עד מאי 2002 וכללה 134 צילומים אשר הנציחו את האירועים והתהפוכות שעברו על מוסקבה במהלך מאה השנים האחרונות. בתצלומים באים לידי ביטוי הפן האישי והאנושי של הצלמים והעיר. אוצרי התערוכה היו: הגב' לודמילה קונונובה מן המוזיאון ההיסטורי של מוסקבה, מר יצחק ברנר, מנהל מוזיאון ראשון-לציון וד"ר דוד כץ, יועץ אמנות לראש העירייה ומנהל המרכז לאמנויות. שיתוף הפעולה הבינלאומי נעשה על ידי הגב' רינה שיפוני, יועצת ראש העירייה לפרויקטים וקשרי חוץ. הטקסטים בתערוכה הופיעו ברוסית ובעברית (לנוחות העולים מרוסיה). עבודת התרגום נעשתה על-ידי מדריכת המוזיאון הגב' אירינה גורודצקי.

בתערוכה: אירנה סמגינה, קשרי חוץ; יצחק ברנר, אוצר; לודמילה קונונובה, אוצרת; מ"מ שגריר רוסיה בישראל ורעייתו

עבודת התאמת הטקסטים, עריכתם והפקתם בעברית והסיוע בארגון ובהקמת התערוכה, היו חוויה מיוחדת. העיר שבה לא הייתי מעולם, קמה לעיניי על ארמונותיה, מצודותיה, ועל הכנסיות והאנדרטאות ההיסטוריות, בהן כאלו שנהרסו בזמן המהפכה הקומוניסטית ואשר שוחזרו מחדש מאז הקמת חבר המדינות.

ד"ר דוד כץ, יועץ ראש העירייה לאמנות

התערוכה נפתחה ב-13 במרס 2002, במעמד ראש העירייה מר מאיר ניצן ורעייתו, מ"מ שגריר רוסיה בישראל, אוצרת התערוכה הגב' לודמילה קונונובה, אורחי העיר מן הערים התאומות שלה ברחבי העולם, נכבדים ותושבי העיר.

פרסומים חדשים

קטלוג התערוכה "מושבות העלייה הראשונה - תמונות ורשמים". הקטלוג בן ארבעים עמודים, הופק בפורמט נאה והופץ במספר רב של עותקים. בקטלוג מופיעים כל המוצגים בתערוכה וכן דברי הסבר אודות התערוכה ואודות הצלמים והכותבים המופיעים בה.

"מצאנו מים". חוברת צבעונית בעברית ובאנגלית, כוללת מידע ותצלומים היסטוריים ומודרניים אודות באר המושבה וסיפור מציאת המים.

מפרסומי המוזיאון

"שביל ראשונים". דפדפת כיס למטייל, בעיצוב מיוחד, ובה עשרים ושבעה מבנים ואתרים היסטוריים על שביל הראשונים. לכל אתר מוקדש עמוד בדפדפת ובו מידע בעברית ובאנגלית, תצלום היסטורי, תצלום מודרני וכן תצלומים של דמויות ואירועים הקשורים לאתר (סה"כ בדפדפת כשמונים תצלומים). בנוסף מופיע בפתח הדפדפת תקציר ההיסטוריה של ראשון-לציון ובסופה - מפת האתרים לנוחות המסיירים על השביל.

סרט קצר - חקלאים ראשונים. בשנה הקרובה אמורה להיפתח באגף הנוער של בית לשם תערוכה מיוחדת לילדים בנושא החקלאות במושבה.
במסגרת זו, הופק סרט היסטורי קצר העוסק בתולדות ענפי החקלאות במושבה. הסרט, שאורכו כשמונה דקות, מכיל קטעי סרטים היסטוריים ותצלומים ומסמכים מארכיון המוזיאון.

יונה שפירא

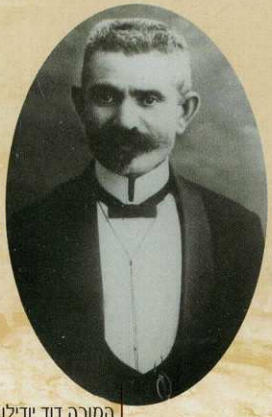
ראשיתו של חינוך עברי

מדוע ילדים צריכים ללמוד? שאלה היא ותשובה בצדה:
הימים הם ימים אחרונים של שנת התרמ"ב, 1882, כחודש ומחצה אחרי עלייתם של מייסדי ראשון-לציון על הקרקע. והנה, כותב דוד יודילוביץ, **"הביטו האנשים סביבם וראו את ילדיהם בלי תורה, ובלי דרך ארץ, מתגוללים בעפר, ומי מהם שמצליח להיות לרוכב על הכלבים. והכאב רב ועצום".***

בית הספר במושבה בשנות ה-20 המאוחרות

היש תמריץ חזק יותר להקמתו של מוסד חינוכי? ובכן, קם המייסד א. מ. פרימן ועשה מעשה. הקים בחצרו אוהל של מחצלאות והביא מירושלים **"חברוני אחד"** (עד עצם היום הזה אין אנו יודעים את שמו) וזה החל ללמד את הדרדקים. ואילו הילדים הגדולים יותר החלו ללמוד תורה, משנה ואגדה אצל שו"ב המושבה, **הרב חיים טוביה רפפורט**.
מכאן ואילך, החינוך במושבה מתפתח והולך: ראשית דבר דואגים להיטיב את תנאי הלימוד והתלמידים עוברים מן האוהל אל דירה בביתו של המייסד ש.ג. היסמן. בהמשך, מציע שליחו של הברון רוטשילד, אליהו שיד, להוסיף ללימוד את השפה הצרפתית ולמנות מורה לצרפתית. הברון זועם: המושבה, לדעתו, לא זקוקה למורה דנן. אבל באמתחתו של שיד ישנו נימוק משכנע: הגנן הפקידותי, הוא אומר לברון, דובר צרפתית. הוא מנסה ללמד את צעירי המושבה את עבודת האדמה אולם הללו אינם מבינים את שפתו. "אכן" אומר הברון "זוהי מחשבה טובה. הלא הם יצטרכו להתפתח במקצוע זה ולקרא ספרים מקצועיים בעבודת האדמה". ובכן, **שלמה וינצויג** מתמנה כמורה הראשון לצרפתית ומיד לאחריו - **שלמה אבולעפיה**.
גם מקצועות היהדות מקבלים תגבורת: הרב **שמחה בונם אוסוביצקי**, אביו של פקיד הברון, מלמד את תורת היהדות ו**אברהם ברד** - חומש ורש"י.

המורה דוד יודילוביץ

שנת התרמ"ו, 1886, היא שנת מפנה בבית הספר של המושבה. מרדכי לובמן, מהנדס-מודד, יודע שפות ומדעים, מתמנה לנהל את "בית האולפנא" במטרה לשפר את תכנית הלימודים. ואמנם, מעידים כותבי העתים, בבית הספר מתקיימים החל משנה זו "שעורי למוד יותר מסודרים" והוא פועל יותר ויותר בשיטת בית הספר האירופאי. מפנה חשוב נוסף חל בשנת התרמ"ח, 1888, עם בואו לבית הספר של המורה דוד יודילוביץ אשר גזר על התלמידים והתלמידות: **"עברית. עברית בבית! עברית בחוץ! הן בבקעה, הן בהר, הן בשדה והן בכפר, עברית בכל מקום".**

מעתה, בית הספר בראשון-לציון הנו בית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם.

*כל המובאות ברשימה זו הן מהספר ראשון-לציון, התרמ"ב-התש"א, בעריכת דוד יודילוביץ, עמ' 190-193

בעיתון "הצבי", גיליון כ"ה, כ"ב סיון תרמ"ח (1888) מתפרסמת הרשימה הבאה:

"האדון מ' לובמן נמנה למשגיח על כל בתי הספר במושבות שבסביבתינו, ופעם בשני שבועות, יסבב המושבות ויתבונן להלמודים ויראה לתקן הדרך לתחית לשון עברית. האדון דוד יודילוביץ נתמנה למלמד עברית בראשון לציון, תחת השגחת האדון ליובמן. גם הנערות תתחלנה לדבר בן בלשון עבר. בשעת הלמוד לא תשמע בבית הספר כל לשון אחרת זולתי עברית. מעת לעת יוליכו המלמדים את התלמידים לטייל, ובכל עת הטיול והמשחק ידברו הילדים ביניהם רק בלשון אבותינו. בפעם האחרונה הלכו המלמדים את תלמידיהם לטיל עד ואדי תנין, ופקיד המושבה האדון בלוך נתן להם לקנות מעט ממתקים, אגוזים, קליות וכו'. מה נעים היה המחזה, בשבת הילדים יחדיו וישחקו במשחקי ילדים, ב"זוג ולא זוג" באגוזים וביוצא בזה, וישתעשעו ויריבו ויהתלו, וכל זה בלשון עברית. בעת הטיול יבארו המלמדים לתלמידים שמות כל אשר תראינה עיניהם בלשון עברית: הר, בקעה, גבעה, נחל, מישור, וכדומה, וגם שמות העשבים והצמחים והזוחלים, וכו'."

הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?

עד שנת התרס"א, 1901, השנה שבה ניהל את בית הספר **ישראל בלקינד**, למדו הבנים והבנות בנפרד וזאת על פי דרישת ההורים. הבנים למדו בחדרים שמתחת לבית הכנסת והבנות - במבנה בית הספר שנבנה בשנת התרמ"ו, 1886, ע"י פקידות הברון.

בשנה זו, הצליח בלקינד לקבל את הסכמת חברי ועד בית הספר וההורים לאחד את שני המוסדות בשלוש השנים הראשונות, קרי: כיתות א', ב', ג' בלבד. ובכיתה ד' יהא עליהם לשוב ולהיפרד. ישראל בלקינד חיפש ומצא דרך שתאפשר לעקוף את הגזרה: לכיתה א' קרא בשם "מכינה" וכך הייתה כיתה ב' לכיתה א', וג' - לב' ובכיתה ד' לא עוד חייבים התלמידים להיפרד על פי מינם שהרי ד' אינה אלא ג'...

כיתת בנים ובנות בבית הספר. תשס"ה, 1905

ועד בית הספר

בימים ההם, ניהל הוועד הנבחר של בית הספר את המוסד החינוכי, יחד עם המנהל וצוות המורים, הן ניהול אדמיניסטרטיבי והן ניהול פדגוגי.

חברי הוועד שכרו את המורים, הכינו את חוזי ההתקשרות שלהם, פיקחו על תפקודם ובשעת הצורך, אף פיטרו אותם.

תכנית הלימודים הוכנה על ידי הוועד ובהסכמת המורים ואם נתגלעה מחלוקת ביניהם, למשל בעניין הוראת שפות זרות, גברה דעתם של חברי הוועד.

דוגמה לעיסוקם הפדגוגי המעמיק של חברי ועד בית הספר מצאנו במסמך מיום **"אור ליום ד' חדש סיון, שנת תרס"ד"**. בצד דיונים בשאלות כגון חלוקת שעות הלימוד בכל יום ויום **"יתחילו להתפלל לא פחות מבשעה שבע והלמודים הכלליים יחלו בשבע וחצי ויארכו עד ל-12 וחצי"**, קיים גם דיון ב"שאלות רוחניות" הנוגעות לבית הספר: **"אם נעשו צעדים מיחדים בביה"ס לפתוח רגשם של הילדים, רגש אהבת הלאם והארץ"**. לשם כך, קובעים הם, יש לנקוט בדרך של **"הטפות מיחדות - - - אשר תחלנה [תחולנה] בערבי ימי החג, טיולים שונים שירה ועוד"**.

אבל בהטפות מילוליות בלבד אין די. ועל כן: **"המורה יקח אתו את המחלקה שהוא עובד בה רב שעותיו ויטייל אתה בכל ר"ח לפנות ערב בסביבת המושבה. ובכל חג וחג ינאם איזה מן המורים בפומבי לפני התלמידים בעניני דיומא"**. זאת ועוד: **"נשתדל להמציא תוי מנגינות לשירים שונים ואז ישירו בביה"ס לפחות שעה בשבוע בפני ה' קריצבסקי"**.

על פן נוסף ומעניין של ועד בית הספר אנו למדים במכתב מיום י' אייר תרפ"ג:

"א) כידוע עמד - ויעמד גם להבא - בית-הספר מעל לריב המפלגות והמעמדים. ועד בית-הספר המרכב, לפי חקי ועד החנוך, מבאי כח ועד המושבה, ההורים, ועד החנוך והמורים - שמר על האפי הזה, של מעשיו בשאלות בית הספר. - - - באספות ההורים ובישיבות ועד המושבה, הודגשה לא פעם מצד כל סוגי ההורים, הנחיצות לשמר על האפי הזה. אין ועד בית-הספר רשאי לסור מהדרך הנכונה הנ"ל לדרך מסכנה [מסוכנה] העלולה למשך את בית-הספר לתוך ריב המפלגות ולהפך את עניני בית-הספר לעניני מפלגות ומעמדים. האינסטנציה היחידה לברור שאלות בית-הספר היא: אספות הורים כלליות, ובשאלות ידועות, ישיבות משתפות של ועד בית-הספר עם ועד המושבה - - -"

הערה: שני המסמכים נלקחו מארכיון המוזיאון.

ספרי לימוד - יש מאין
התרמ"ח, 1888

המורה דוד יודילוביץ הביע רצון עז ללמד את כל המקצועות בעברית. אולם, מה עושים כשאין בנמצא ספרי לימוד עבריים?

יושבים ד. יודילוביץ, מורה חדש בבית הספר, ומרדכי לובמן, ה"מורה הראשי", מטכסים עצה, מחליטים ומבצעים:

מרדכי לובמן מחבר ספר בעברית ל"**ידיעת הטבע**", "לפי חתך תלמידי בית הספר ובעקבות הסופר הרוסי אנטון זובוב"; דוד יודילוביץ מחבר ספר בעברית במקצוע הגיאוגרפיה ומכין שיעורים יומיים לתולדות הטבע; **שרגא פייביל רוזן** מתרגם לעברית חומר בהיסטוריה; אליעזר בן יהודה, בירושלים, מחבר עבור בית הספר בראשון-לציון את ספר "**דברי ימי ישראל**".
בנוסף, ד. יודילוביץ, יחד עם אחרים (גרזובסקי, ציפרין) משתתף בחיבור מערכת ספרים ראשונה בשם הכולל "**בית הספר**" ובהם: "**פרוזדור**" - למתחילים", "**המדריך**" - ספר דקדוק, "**שעורי הגופים**" - הסתכלות, "**המחשב**" - ספר חשבון, "**שעשועים**" - ספר להוראת המקרא. את כתבי היד הללו שולח יודילוביץ להדפסה בפריז במימונו של הברון רוטשילד והספרים המודפסים מוקדשים לבנו של הברון, יעקב ג'יימס דה רוטשילד, אשר חוגג באותה שנה את חגיגת בר המצווה. וכך מסיימים כותבי העתים את סיפור הספרים: "**ועל שלחן הסעודה בבית הברון ביום חג המצוה, הועלתה התשורה, ספרי "בית הספר", על טס של זהב, לחתן היובל הי"ג**".

בית הספר היסודי

"חביב"

על שם דב חביב (לובמן)
בית הספר העברי הראשון בארץ
נוסד בשנת תרמ"ו

הועתק מהשלט המקורי שעל קיר בית הספר

"חביב" על שום מה?

עם פטירתו של דב חביב (לובמן), בשנת התש"א, 1951, ביקשו חברי עיריית ראשון-לציון להנציח את שמו של איש הציבור רב הפעלים אשר במשך שנים רבות פעל לפיתוחו ולקידומו של בית הספר הן במסגרת תפקידו בוועד בית הספר והן כראש ועד המושבה וכראש המועצה המקומית.

תרצה חביב-גרין

דמויות מאלבום המשפחות - מנהלי בית הספר

זכות ראשונים: חיים טוביה רפפורט
השו"ב, הרב והמלמד הראשון של המושבה,
בשנים התרמ"ג-התרמ"ט, 1883-1889

"יהודי נמוך קומה ורזה, 'גרוגרת דר' צדוק', וזקן לו שחור, ארוך וחד. שתי פיאות שחורות וארוכות מסתלסלות ויורדות לו משני עבריו, טלית קטן מכסה את חצי גופו עד לברכים, ועל ראשו מגבעת שחורה בעלת שולים רחבים מאוד - - - פניו היו מוארים כל היום מאורה של הגאולה העתידה לבוא, אזניו הקשיבו תמיד לקול פעמי המשיח. וכל שעה חיכה לבואו." כך מתאר אותו משה סמילנסקי בספרו "משפחת האדמה".

חיים טוביה רפפורט כיהן כמורה הראשון לילדי המושבה שאותם לימד באוהל המחצלאות שהקים עבורם א.מ. פרימן. ומשנתו החינוכית אמנם דתית-משיחית, אולם מחוברת הדוק ביותר למציאות הציונית המתהווה במושבה שאך זה נוסדה: לדעתו, רק יהודי עובד אדמה יכול להיות יהודי שלם. רק עובדי אדמה יכולים לקיים את כל תרי"ג המצוות. ומשום כך, **"כל אילן חדש שניטע בין בתי המושבה, וכל בנין חדש שנוסף בה, ולו רק תנור או שובך, היו בעיניו כמבשרים את בוא הגואל".** ומשהצליח לרכוש לעצמו חלקת אדמה במושבה, מוסיף ואומר סמילנסקי, היה **"מתהלך כל הימים על פני האדמה ופניו קורנים ועיניו נוצצות מגיל ופיו ממלל דברי נחמה ותקוה. ועל כל איש עובד-אדמה שעבר על פניו, היה מודה ומברך לאלהים".**

הרב חיים טוביה רפפורט

השו"ב הרב חיים טוביה רפפורט נולד בסלובודקה, רוסיה, בשנת 1837. עלה לארץ עם משפחתו בשנת התר"מ, 1880, והתיישב בחברון, בקרבת מקום למערת המכפלה. זמן קצר בלבד לאחר ייסוד ראשון-לציון, בסוף שנת תרמ"ב, 1882, הובא על ידי המייסדים לשמש כרב וכמלמד במושבה הצעירה.

כמלמד, תכנית הלימודים שבנה הייתה מבוססת על מורשת אבות: דרדקי, חמ"ס (חומש, מחזור, סדור) וגפ"ת (גמרא, פרש"י, תנ"ך). כשו"ב וכרב, נהג תמיד כדרך "בית הלל" ועם כל אדיקותו הדתית, היה מקפיד תמיד להקל ולא להחמיר, כי חס על ממונם של עניי ישראל. ועל דרכו זו האנושית, שילם בגופו. ומעשה שהיה כך היה: הרב ביפו, שהיה מחמיר בדין, אילץ אותו לבוא שוב ושוב ולהציג את סכיני השחיטה שלו הן בפניו והן בפני הבד"ץ של ועדת השוחטים בירושלים.

ובאחד מימי אלול התרמ"ח, 1888, בעוד הוא הולך, יחד עם השו"ב מוואדי חנין, לשוב מיפו אל ראשון-לציון, התנפלו על השניים "שוכני החולות" הערבים, היכו אותם והפשיטו אותם עירומים ונעלמו. השו"ב השני נמלט והביא את הבשורה הרעה, ומראשון-לציון יצאו פרשים אל מקום האירוע ומצאו את חיים טוביה כשהוא מוכה ופצוע וכל עוד רוחו בו.

ימים רבים לאחר המעשה שכב השו"ב על ערש דווי ומשהחלים, לא חזר אל ההוראה. ובשנת כהונתו האחרונה כרב המושבה, היא שנת שמיטה הראשונה לבני ראשון-לציון (התרמ"ט, 1889), היה הראשון שקרא תיגר על המחמירים וביקש דרכים להקלה.

את שנותיו האחרונות, חופשי מתפקידיו הציבוריים, הקדיש ללימוד תורה ו**"היה מתהלך חרישי וצנוע על פני האדמה ומקוה לקבל את פני המשיח בבואו..."**.

הרב חיים טוביה רפפורט נפטר בשנת התרס"ז, 1907, והובא למנוחת עולמים בבית הקברות הישן בראשון-לציון.

זכות ראשונים: מרדכי לובמן
המנהל הראשון של בית הספר בראשון-לציון
ומפקח ראשון על בתי הספר במושבות יהודה

זכות מיוחדת עומדת לו, למרדכי לובמן, שגולת הכותרת בפעילותו הציונית והציבורית קשורה בבית הספר העברי הראשון, בחידוש העברית ובפיתוח החינוך ביישוב החדש בארץ ישראל הנבנית.

חיים קצרים בלבד חי על פני האדמה, חיים עתירי פעילות אשר השאירו את חותמם על דורות ומן הראוי לחזור ולספר את סיפורו המלא.

מרדכי לובמן נולד ברוסיה הלבנה, פלך מוהילב, בעיירה הורי-הורקי. בהיותו בן 17, נמשך להשכלה והשתלם בשפות ובמדעים. מנהל בית הספר הממשלתי לחקלאות ולמדידת קרקעות, אשר שָמעו של הנער המוכשר הגיע אליו, השפיע על אביו לשלוח אותו לבית ספרו. למרות התנגדותם של קנאי הדת, ובהיותו משוחרר באופן יוצא מן הכלל מחילול שבת בזמן הלימודים, סיים מרדכי לובמן את לימודיו שם והוסמך כמהנדס-מודד. בתקופת לימודיו, ייסד בעזרת עשירי העיר בית ספר לילדים עניים ולימד בו בהתנדבות.

מרדכי לובמן

בשנת התרל"ח, 1878, נרצח אביו - פקיד ממשלתי שנדד בין תחנות הרכבת - ומרדכי לובמן עזב את העיירה ועבר לחרקוב, שם עבד כמודד קרקעות. משפרצו ה"סופות בנגב" (הפרעות), בשנת 1881, הצטרף לתנועת "חיבת ציון" ואף עשה נפשות רבות לתנועה בין תלמידי האוניברסיטה ומשכילי העיר. בשנת התרמ"ד, 1884, עלה לארץ. תחילה התיישב - יחד עם בן דודו דב לובמן - ביהודיה שליד פתח תקווה, והשניים עבדו בחלקה שניתנה להם מטעם חובבי ציון בחרקוב. שנה מאוחר יותר, מתוך היענות לפנייתם של איכרי ראשון-לציון ופקיד הברון אוסוביצקי, עבר לראשון-לציון שהייתה אז מרכז למשכילי המתיישבים. כאן התמנה מטעם פקידות הברון למודד קרקעות - "משוח" בלשון הימים ההם - ורשימת אדמות המושבות הראשונות שעסק במדידתן ארוכה: זכרון יעקב, גדרה, ראש פינה, יסוד המעלה, קסטינה, רחובות, חדרה. אל תפקידו כמודד התייחס כאל עבודת קודש וביצע אותה למרות בריאותו הלקויה.

בעקבות נסיעותיו ברחבי הארץ, פרסם את רשמיו הכתובים עברית בעיתונים שונים: "הצבי", "האור", "המליץ", בקובץ "ממזרח וממערב", בעיתון הילדים הירושלמי "עולם קטן" וכן גם בעיתונים יהודיים רוסיים - ברוסית. רשימותיו נכתבו הן בחתימת שמו והן בשמות עט כמו "מרדכי היהודי" ו"אליפז התימני". במאמריו התייחס לבעיות שהעסיקו את היישוב בארץ. לא אחת, הביע דעות נוגדות לדעותיהם של ראשי חובבי ציון והללו, בתגובה, חסמו בפניו את שערי עיתונם. גם את פקידי הברון קומם עליו ברשימותיו ועל כך הועמד לדין פנימי אולם, בהתחשב בשמו הטוב ובהשתדלות ידידיו הרבים, לא פוטר ממשרתו. עם זאת, נקנס בקנס כספי ונאלץ לחתום על הצהרת התנצלות והתחייבות לא לכתוב ולא לפרסם כל דבר בענייני הציבור בארץ. היה חסיד התעשייה והמסחר בארץ והיוזמה הפרטית והטיל ספק בערכה של החקלאות הנבנית מתרומות. הוא לקח גם חלק במלחמותיו של בן-יהודה ברבנים הספרדים ובראשי הכוללים.

בשנת התרמ"ח, 1888, חלה שנת שמיטה. מרדכי לובמן פרסם את **"כל עיקר"** ובו פנייה אל הרבנים לא להכריח את החקלאים לשבת שנה שלמה בחיבוק ידיים ולאכול לחם חסד. לדעתו, היה הכרח למצוא עצה ותחבולה נגד השמיטה שעלולה לגרום לכיליון.

בשנת התרמ"ו, 1886, התמנה מטעם פקידות הברון **"למורה בבית הספר במושבה ולמנהלו הראשון"**. היה זה בית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם. כמורה לחשבון ולידיעת הטבע, היה לו חלק חשוב בסלילת הדרך להוראת כל המקצועות בעברית. בהיעדר ספרי לימוד בעברית, חיבר רשימות וכתב את הספר **"שיחות ידיעת הטבע"** ובפעם הראשונה יצר טרמינולוגיה עברית לצמחים ולחלקיהם.

במקביל, עסק גם בענייני הציבור במושבה והתמנה "מזכיר תמידי" של ועד המושבה הראשון. היה זה ועד בן שבעה חברים שכינו את עצמם בשם **"ז' טובי העיר" (זט"ה)** ואשר מטרתם לנהל את ענייני המושבה הפנימיים שעד אז נוהלו על ידי פקידי הברון. כמזכיר הוועד, כתב מרדכי לובמן את הפרוטוקולים.

בשנת התרמ"ח, 1888, לאור הצלחתו בניהול בית הספר, התמנה למפקח על בתי הספר של הברון במושבות יהודה. בתפקידו זה, ולמרות שהדבר גרם לחיכוכים בינו לבין פקידות הברון, ואף בינו לבין התושבים שלא האמינו בתחיית הלשון העברית, אישר את תכניתו של דוד יודילוביץ ללמד "עברית בעברית" והפיץ את תורתו שלו בעניין ההוראה בעברית.

מרדכי לובמן נמנה על מארגני אספות המורים הראשונות (התרנ"ב, 1892) ובמשך ארבע שנים עמד בראש האספות וערך את הפרוטוקולים של הכינוסים. אספות המורים היוו למעשה את הסתדרות המורים הראשונה. השתתפו בהן עשרה מורים, בעיקר ממושבות יהודה, אשר דנו בשאלות היסוד של בית הספר העממי וניסו לעצב את דמותו. בכך הניחו את היסוד לסדרי בתי הספר ולתכניהם. מרדכי לובמן ניצח על הדיונים. לשיטתו, החינוך צריך לעמוד על שני עקרונות לאומיים: הפיכת השפה העברית לשפה המדוברת בפי התלמידים והקניית אהבת העם והארץ.

שער הספר:

שיחות
בידיעות הטבע
(בעקבות ג' זוכוף)
מאת
מרדכי ליובמאן
משגיח בי"ס במושבות הנדיב הי"ר אשר ביהודה.
נדפס
בעה"ק ירושלים תוב"בא
בדפוס מערכת „,האור"
אלף תתכ"ג לגלותנו.

מרדכי לובמן הביא לראשון-לציון את אמו האלמנה ואת אחיותיו אשר כמוהו, התייתמו מאביהן בצעירותן. מרדכי, אחיהן הבכור, סייע בגידולן ובחינוכן. את אחותו דינה שלח, באמצעות פקיד הברון, ללמוד הוראה וניהול בפריס. אף הורי אשתו ואחותה **המיילדת**, **מרים יצחקי**, הגיעו אל ראשון-לציון בעקבותיו. הוא עצמו נפטר צעיר לימים, בן 38, ונטמן בבית הקברות הישן במושבה.

זכות ראשונים: שפרה גיסין-וכסלר
תלמידת בית הספר שהייתה למנהלת ראשונה

שפרה גיסין-וכסלר נולדה ברוסיה. בשנת התרמ"ג, 1883, עלתה עם משפחתה לירושלים ומאוחר יותר התיישבו בראשון-לציון.

שפרה זכתה ללמוד באחד המחזורים המוקדמים של בית הספר שבמושבה. בהיותה תלמידה מצטיינת, נשלחה, עם סיום הלימודים, על ידי פקיד הברון, אליהו שיד, לפריז במטרה להכשירה להוראה.

ארבע שנים למדה שם, בבית היתומים של הברון, ובשובה התמנתה למנהלת בית הספר לבנות בראשון-לציון והייתה לאישה הראשונה בתפקיד זה.

במשך חמש שנים (התרנ"ה-התרנ"ט, 1885-1889) ניהלה את בית הספר. עם נישואיה, פרשה מעבודתה ועזבה לזכרון יעקב.

נפטרה בבירות אחרי מחלה קשה.

זכות ראשונים: אהרן קרון
המנהל שהצעיד את בית הספר קדימה, במשך 26 שנים, עד להקמת המדינה

אהרן קרון נולד בקובנה, ליטא, בשנת התרמ"א, 1881. בצד לימודיו בישיבות סלובודקה וטלז', נמשך אחרי הרעיון הציוני והתמסר בחשאי ללימוד השפה העברית, לספרות ולעיתונות העברית. כבחור צעיר, ארגן עתודות ציוניות ברחבי רוסיה הצארית והתמסר במיוחד לליכוד הנוער היהודי ולהפצת השפה העברית. נמנה על ראשוני התלמידים בקורסים הפדגוגים שהתקיימו בגרודנה במטרה להכשיר עצמו להוראה שבה ראה את הדרך הבטוחה ביותר להגשמת התחייה בארץ ישראל.

אהרן קרון

משהגיעה דרישה מיק"א לשלוח מורה לארץ ישראל כדי שינהל את בית הספר ביבנאל ויפקח על מוסדות החינוך בגליל התחתון, נבחר אהרן קרון למלא את המשימה ובשנת התרע"א, 1911, עלה יחד עם רעייתו לארץ, התיישב ביבנאל והחל את עבודתו כמורה, כמנהל וכמפקח. במשך תשע שנות עבודתו שם פעל, בעזרת יק"א, למען בתי הספר בגליל התחתון. תוכננה עבורם תכנית לימודים אחידה ושופרו דרכי ההוראה. דגש מיוחד הושם על לימודי החקלאות. בתקופת מלחמת העולם הראשונה, הגיעו רבים ממגורשי תל-אביב אל המושבה יבנאל. על יד בית הספר הוקמה שכונת אוהלים ואהרן קרון נרתם לטיפול בפליטים.

בשנת התרפ"א, 1921, נאלץ לעזוב את הגליל בשל מחלת הקדחת. יחד עם משפחתו התיישב בראשון-לציון והחל לנהל את בית הספר שהיה בשבילו ל"מקדש מעט" (כדברי מספידו ז. חביב במלאות שלושים למותו). במשך 26 שנים פעל לפיתוחו ולקידומו. כל פרט ופרט היה חשוב בעיניו בחצר, בבניין, בספרייה, בגינה. הוא דאג להוספת חדרי לימוד, להרחבת החצר ולהספקת המים. גולת הכותרת של פעילותו זו הייתה גינת הירק שהשתרעה על פני שטח גדול וסיפקה לתושבי המושבה, ואף לתושבי הסביבה, זרעים ושתילים.

את המורים והמחנכים הדריך והביא לידי העמקת חשיבתם החינוכית והגברת מסירותם לתפקידם, ורוח טובה השרה על הכול. בהיותו בקי במקצועות רבים – טבע, מתמטיקה, גיאוגרפיה והיסטוריה, יהדות ותנ"ך – פתר בעיות לימודיות רבות.

על פי משנתו החינוכית, שדגלה ביצירת עם אחד בארץ, התנגד בתקיפות לזרמים מעמדיים ולחינוך עדתי. עוד בהיותו בגליל, פעל לאיחוד בתי הספר בארץ לרשות אחת תחת הנהגתה של ההנהלה הציונית. כאן, בבית ספרו שבראשון-לציון, הקפיד לקלוט את כל ילדי המושבה מכל השכבות ומכל העדות ואף סייע סיוע אישי לתלמידים נזקקים.

בתקופתו הוכנסו לבית הספר מקצועות חדשים. הונהגה הוראת מלאכת יד לבנים בקרטון ובעץ. הוא הכניס לבית הספר שירות רפואי וקיבל לעבודה את האחות המיתולוגית חוה קרלן. הוא דאג לחינוכם היהודי והציוני של תלמידיו. בעזרתם של המורה דב אלוני ומועצת המורים למען הקרן הקימת לישראל, נוצר קשר מכתבים בין תלמידי בית הספר בראשון-לציון לבין תלמידי בית ספר "תרבות" בפולין.

שתי בנותיו של אהרון קרון הלכו בדרכו, למדו ולימדו בבית הספר. הבכורה, ישראלה, מורה ומחנכת בבית הספר במשך 21 שנים. אחותה, תמר, מורה, מחנכת ומנהלת בית הספר עד לפרישתה.

תרצה חביב-גרין

כרטיס־הזמנה

לנשף היובל שיערך במוצ"ש ג' חשון תרצ"א

לכבוד ה' א. קרון מנהל בית הספר

ביום מלאות 10 שנים לעבודתו בראשון לציון (תרפ"א–תרצ"א).

הפתיחה בשעה 8 בדיוק, באולם בית הספר.

הועדה המסדרת

מסבסטופול אל ראשון-לציון

באביב 2002 קיבל מנהל המוזיאון, יצחק ברנר, מכתב מסבסטופול אשר בקרים, אוקראינה. כותב המכתב הוא **בוריס גלמן**, עורך עיתון רוסי בשם העברי **"שחר"**.
עיתון "שחר" הראשון יצא לאור בשנת 1860 על ידי הקהילה היהודית בסבסטופול ונסגר, על ידי השלטונות, כעבור שנה אחת. בשנת 1997 חודשה הוצאת העיתון ביוזמתו של בוריס גלמן, תושב סבסטופול, ובעזרתם של נציגי הג'וינט באודסה.
סבסטופול נוסדה בשנת 1783 אחרי סיפוחה של קרים לרוסיה. ראשיתה כבסיס צבאי של חיל הים הרוסי על שפת הים השחור. מייד לאחר היווסדה, הגיעו אליה ראשוני המתיישבים היהודיים מגליציה. במלחמת קרים ובמלחמות העולם השתתפו אלפי יהודים מקרים.
עד מלחמת העולם השנייה הייתה בסבסטופול קהילה יהודית גדולה. ביולי 1942, נרצחו כל בני הקהילה היהודית – 4,200 נפש – על ידי הגרמנים, וכל בתיהם, ובהם שלושה בתי כנסת, נהרסו. כיום מונה הקהילה היהודית במקום למעלה מ-3,000 איש ואישה אשר ממלאים תפקיד פעיל בחיי האוכלוסייה המקומית. מציינים שיוסף טרומפלדור ומאיר דיזנגוף פעלו בסבסטופול בהכנת צעירים יהודיים לקראת עלייתם לארץ ישראל.

במכתבו, מספר גלמן שהקהילה היהודית בסבסטופול עומדת להקים מוזיאון לזכרם של הגיבורים היהודיים שנפלו במלחמות השונות. שם המוזיאון: **"יהודים בסבסטופול, תולדות הגבורה והיצירה"**. במוזיאון זה יהיה מקום של כבוד לאדם בשם **איליה פינברג** אשר הקים בכספו את אחד מבתי הכנסת שהיו שם ונחרבו ואשר בו שימש כגבאי.
לבוריס גלמן נודע שבראשון-לציון קיים מוזיאון היסטורי ו**יוסף פינברג**, שנולד בסמפרופול הסמוכה ו**ישראל פינברג**, שנולד בסבסטופול, קשורים להיסטוריה של ראשון-לציון והוא מבקש לדעת האם יש קרבת משפחה ביניהם לבין איליה פינברג הנ"ל כמו גם לקבל מידע נוסף על המשפחה.

שַׁחַר קבאבש
Газета выходила: май 1860 — май 1861
Выпуск возобновлен: март 1997
Издание Севастопольской еврейской общины
№ 10-11(68-69) октябрь-ноябрь 2002
העיתון "שחר" בסבסטופול

אני, דוברת רוסית היחידה במוזיאון, לקחתי על עצמי ליצור את הקשר עם הכותב. בעזרת אנשי הארכיון שלנו אספתי חומר על בני משפחות פינברג ובייחוד על יוסף פינברג, ממייסדי ראשון לציון, אשר לזכותו פעילות חשובה ביותר בתקופת הייסוד של המושבה. בתוך כדי איסוף החומר שמחתי למצוא בארכיון מכתבים כתובים ברוסית עתיקה שיוסף פינברג כתב לזלמן דוד ליבונטין.
תרגמתי חלק מהחומר ושלחתי אל בוריס גלמן בצירוף תמונות. אני מאמינה כי החומרים הללו יהוו בסיס ארכיוני חשוב עבור המוזיאון בסבסטופול.
כך החל להתפתח קשר הדוק בין המוזיאון שלנו לבין אנשי סבסטופול. הקהילה היהודית שם יכולה להיות גאה בבני משפחות פינברג שיצאו מתוכה ואשר סללו את הדרך שבין סבסטופול לבין ראשון-לציון.
במקביל, ובאופן מקרי, התכוננו בני משפחות פינברג (יחד עם משפחות בלקינד, פרימן וחנקין) לערוך כנס משפחות רב משתתפים בחצר המוזיאון שלנו. יצחק ברנר, בעזרת', כתב מכתב אל בוריס גלמן והזמינו להגיע אלינו כדי להיפגש עם בני פינברג במפגשם המרתק.
לשמחתנו, האיש הגיע והייתה זו עבורו הזדמנות פז להכיר את בני פינברג, לשוחח עמם (בעזרת אחייניתו שגרה בארץ) ולשאול את שאלותיו.

לדעתו, כך אמר לי בשיחתנו, גם עבור בני פינברג החיים כאן הייתה זו חוויה מעניינת ומשמחת לשמוע ממנו על הקהילה היהודית בעיר המוצא שלהם. אני עצמי חשה שיש כאן מעין סגירת מעגל עבורם ושייתכן מאוד שבכך נפתח להם פתח להמשך חקירת השורשים.

בוריס גלמן גר בסבסטופול מאז שנת 1944. במשך 32 שנה הוא שירת בחיל הים הרוסי בתפקיד רב חובל וכתב צבאי. הוא חבר בארגון העיתונאים הרוסי ושולח מאמרים שלו לישראל (מתפרסמים בעיתונות הרוסית) וכן גם לבולגריה ולאנגליה. במאמריו, הוא כותב על חיי היהודים בקרים ועל הקשר שלהם עם הארץ. כיום הוא עוסק בחקר מלחמת קרים ולמד לדעת שהשתתפו בה יהודים רבים וביניהם ליאון פינסקר, שהיה רופא ושירת בבית חולים צבאי גם בסבסטופול וגם באודסה וקיבל עיטור גבוה מידו של הצאר אלכסנדר השני. בהמשך, היה פינסקר לראש תנועת חובבי ציון.

הקשר בין בוריס גלמן לבינינו נמשך. שלחתי אליו מאמרים שכתבתי ברוסית בעיתון רוסי המתפרסם כאן. המאמרים עוסקים בתולדות ראשון-לציון והיישוב בארץ והוא מצדו פרסם את אחת מרשימותיי בעיתונו "שחר". הוא כותב לי שכתוצאה מהמפגש אתנו, הצליח להגשים את חלומו להקים במוזיאון בסבסטופול פינה להנצחתם של בני פינברג.

אירינה גורודצקי

בסיור מורשת שהתקיים במוזיאון האצ"ל התברר כי אחד מניסיונות ההעפלה הראשונים התקיים בחוף של ראשון-לציון.
בשנת 1934, הפליגה ספינה מאלכסנדריה שבמצרים כשעל סיפונה 50 מעפילים שאורגנו על ידי תנועת בית"ר לצורך עלייתם ארצה. הספינה הגיעה לחוף ראשון-לציון, התגלתה על ידי הבריטים ונאלצה לברוח לנבי רובין. המעפילים ירדו לחוף, נתפסו ונשלחו חזרה למצרים.
לציון אירוע היסטורי זה יזם המוזיאון את הקמת "מצפה כוכב" במבנה על חוף הים.

ארכיון המוזיאון

במסגרת המחויבות שלנו לשימור התרבות החומרית והרוחנית שהותירו הראשונים ותפקידנו בהפצת המורשת, אנו מקיימים פעילויות מגוונות, קשר עם מוסדות והשתלמויות.
השנה ציינו את שנת ה-120 לראשון-לציון ולפיכך הורחבו פעילויות אלו באופן מיוחד. הארכיון נפתח לציבור הרחב שנפגש עם הפרטים הקטנים שיוצרים את ההיסטוריה: מסמכים אותנטיים, מכתבים, יומנים, תעודות, תצלומים ועוד. כמו כן, הוכנו ערכות לימוד לבתי-ספר יסודיים וחטיבות ביניים, ערכות שהפגישו את התלמידים עם המסמכים המקוריים.
בצד פעילות חדר העיון, התקיימו השתלמויות של צוות עובדי העירייה, מורי בתי ספר יסודיים, חטיבות הביניים והציבור הרחב וזאת במסגרת הקתדרה העממית ומסגרות אחרות.
לרגל חגיגות ה-120 נערך פסטיבל **"ראשוני הראשונים"** - הפנינג פתוח לקהל הרחב בגן העיר. ברחוב זד"ל שוחזרו פני המושבה בגודל טבעי ובתלת ממד. השחזור נעשה על סמך תחקיר ושימוש באוסף התצלומים ההיסטוריים העשיר המצוי ברשותנו.
ביוזמת אגף התרבות ובסיוע המוזיאון, התקיימה סדנה לכתיבה יוצרת ותיעוד סיפורי חיים השזורים בתולדות ראשון-לציון. בקרוב ייצא לאור ספר המסכם סיפורים אלו בתמונה ובאומר. לספר יצורפו מבחר סיפורים מיוחדים מתוך אוסף תיעוד בעל-פה שהנו לקט ריאיונות מוקלטים שנאסף במשך שנים רבות והשמור בארכיון.
לסיכום שנת ה-120, אנו מקווים שתרמנו לחיזוק הקשר של הקהילה - התושבים החדשים והוותיקים כאחת - עם מורשת העבר ועם האתרים של העיר.

ומה חדש בארכיון?

במשך השנים, ובאופן שוטף, מתעשר הארכיון בחומרים רבים ומגוונים. נציין מבחר פריטים מעניינים שהתקבלו השנה:

עמוד השער של הסידור "תפילת כל פה" והחותמת של רב התימנים זכריה דמארי

- אוסף משנות ה-20 (למאה הקודמת) של בגדי תינוקת, עם דנטלים ושלט רקום לתלייה על הקיר שעליו רקומה הכתובת "חלומות נעימים". הרקמה נתלתה מעל מיטת התינוקת. הבגדים נתרמו על ידי **צפורה כרמון**, נכדתו של מנשה מאירוביץ.

- השנה מלאו 80 שנה לשכונת **"שיבת ציון"**. האירוע צוין בתערוכת נופים ונשים מיצירותיה של **ציונה גן** לבית **עראקי**, בת השכונה. הערב היה חווייתי ונערך בו מפגש דורות מלווה במצגת. האירוע התקיים בבית יד לבנים. בתוך כדי ההכנות לקראת האירוע, קלטנו תצלומים היסטוריים מעניינים של בני השכונה.

- ועוד בעניין התושבים התימניים: קיבלנו בתרומה "סידור תפילת כל פה" ובו חותמת של הרב **זכריה דמארי**, רב העדה התימנית. הסידור נתרם על ידי עו"ד **רמי דמארי**, נכדו של הרב.

- לאחרונה נתרם למוזיאון ארגז שלם ובו כוסות מתוצרת "גביש" עם המדבקה המקורית. בית חרושת "גביש", בית חרושת לזכוכית, הוקם באזור התעשייה הישן (כיום מב"ת צפון) בשנת 1933. המפעל הובא מפולין על ידי משפחות **לפידות ויזרסקי** וייצר כלי בית, כוסות, צלחות ועוד. הועסקו בו רבים מתושבי ראשון-לציון. התוצרת נרכשה גם על ידי בני המושבה והייתה מצויה ברבים מן הבתים.
הארגז נתרם על ידי **מרדכי ורניק**.

- קיבלנו קלסר גדול ובו כתבי יד של **יעקב לובמן**, בנו של **מרדכי לובמן**, וכן גם מסמכים, מכתבים ותצלומים. החומרים בקלסר נאספו ותויקו על ידי יעקב לובמן ובהם זיכרונותיו מבית הוריו ומימי ילדותו המוקדמים עד למותו טרם זמן של אביו וכן כל הקורות אותו לאחר מכן - תיעוד מפורט של שנים ראשונות של המאה הקודמת.
הקלסר נתרם על ידי בתו, **יונה זיו**.

- לרגל פתיחת התערוכה **"בגדי ראשונים"** בבית שליט, וכהשלמה לסצינת החתונה, התקבלה תרומה מיוחדת: זרי כלה וחתן ונזר. הפריטים היו במצב מתפורר ולפיכך הוחלט לשמרם ולא להציגם. בשל חשיבות הפריטים יצרנו רפליקות מדויקות שלהם אשר מוצגות בתערוכה.

תודתנו לכל התורמים:
יאיר מיש, יוספה פוחצ'בסקי, צפורה אריאלי, ציפורה כרמון, רמי דמארי, יונה זיו, מרדכי ורניק, צבי ענבי, דיצה ארד, שלום ברניצקי, מיכאל לוריא, יוסף שלינגבוים, שוש לוי, ראובן דריאל, רינה אבני, יאנה טיפנברג, נעמי רוכברגר, אבנר דהרי, יוכבד הייפרט, טובה אברמוביץ, ישראל שמעונוביץ, בתיה אברמוביץ, דליה שיטלנד.

פינת תיעוד אישי
מאוסף תיעוד בעל-פה - ריאיונות מוקלטים

- **"ראשו של הגנב"**
"אני יכולה לספר הרבה על אותה תקופה שלמדנו בגן ילדים. הדרך לגן אמנם הייתה קצרה, נתקלתי בשורת גמלים מקושטים, המקום היה פתוח, הגמלים קושטו באוכפים אקזוטיים עם גדילים צבעוניים. בסוף האוכף היה תרבוש גדול וכשהגמל צעד, התרבוש מתנועע הלוך וחזור. זה הספיק לעורר פחדים. החלטתי ששם קשור גנב וזהו הראש של הגנב..."
(אפרת בן-כהן פוחצ'בסקי)

- **עצי המסטיק בפרדס המושבה**

"היו שם שני עצים, פיקוסים ענקיים, באנו עם אבנים ביד מטפסים על הפיקוסים האלה דופקים בפיקוס עד שהיה מוציא את הנסיוב שלו, קוטפים עלה, מעלים את הנסיוב, סוגרים את העלה ועושים ממנו מסטיק."
(חגית בן זאב קלורפיין)

- **רעידת אדמה**

"אז אולגה הייתה תינוקת והייתה רעידת אדמה גדולה, זה היה בשנת עשרים ומשהו, היה לנו יום כביסה, אמא הייתה בחצר והיה חום אימים, לקחתי את הספר שלי ועמדתי בין שני חלונות שיהיה קצת אוויר, פתאום אני מרגישה שאני נוסעת עם המיטה, והדלתות התחילו לדפוק והחלונות, בקושי הגעתי לדלת כי האדמה רעדה מתחת לרגליי. גם הגב' קפלן התחילה לרוץ עם הילדה על הידיים והמדרגות מטיילות ככה הלוך וחזור אתה, והגב' קפלן שראתה את זה, התעלפה."
(מאירה בלקינד)

- **חלב מהול**

"כשגרנו על יד סבא פרימן לא היו פרות. נאלצנו לקנות חלב מאישה ברחוב רוטשילד. מדי פעם נעשה החלב יותר ויותר כחול מפני שכמות המים גדלה מפעם לפעם. לאמא היה הרבה הומור והחליטה לשטות במוכרת החלב. באחד הבקרים שלחה אמא שני סירים וביקשה לשים באחד את החלב ובשני את המים. היא רוצה בעצמה לערבב את החלב. התוצאה הייתה טובה מאוד, מאז החלב היה טוב וטעים..."
(מאירה בלקינד)

עדי רובין

מבחר ספרי לימוד

SUMMARY

In the year 2002 Rishon Le-Zion celebrated its 120th anniversary and the museum and its archives were at the center of the activities and festivities in the city.

The magazine includes descriptions of these activities: giving a new face to Founders Square; restoration of the Heisman House (Heisman was a founding father of Rishon Le-Zion); preparation of new activity programmes for pupils in the museum as well as teacher training programmes.

Special mention is made of the exhibition Settlements of the First Wave of Immigration (1882-1907). The exhibition tells the story of the founding of the settlements by the early pioneers and displays historic photographs accompanied by relevant historic quotations. The exhibition opened in the Performing Arts Center in Rishon Le-Zion with the opening of the 120th anniversary festivities by the President of the State of Israel, Mr. Moshe Katzav, and the Mayor of Rishon Le-Zion, Mr. Meir Nitzan, the Chairman of the Committee of Local Councils and descendents of the founding settlers of the above-mentioned settlements. Later the exhibition was put on display in the residence of the President of the State of Israel.

Within the framework of the central issue in the magazine we recorded the story of the "Haviv" school, the first Hebrew language school in this country and in the world. We concentrated on the early days in the development of education in the village which had only just been founded and told the story of how the Hebrew language became the only language of instruction and about the preparation of the first textbooks in Hebrew.

From the computerized Family Album programme we took the stories of the first teacher melamed Rabbi Tuvia Rappaport; the first headmaster, Mr. Mordechai Lubman; the first headmistress, Shifra Gissin/Wexler and of the headmaster Aharon Karon who moved the school forward during the 26 years prior to the foundation of the State.

The magazine closes with a detailed report on the enormous input made by the archives to the 120th anniversary festivities and on new materials that have been contributed to the archives over the past year as well as on the contribution made by the festivities to the strengthening of the bond between the museum and the citizens of the city, with its historic buildings and with its heritage.

הועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י
הועד המנהל למערכת החנוך
מחלקת החנוך

בית ספר העממי
ראשון לציון

תעודה

תלמיד ..... המחלקה א'ב

לפי החלטת המוע... [illegible] התלמיד הנ"ל למחלקה ב

הערות: .....

קרן קימת לישראל
בהן בנימין לבית
רוטשילד
אב' תשוב

המנהל: [illegible]

ראשון לציון, יום 1 לחדש תמוז תרצ"ה

מחנ. בת המחלקה: [illegible]

